

2.

De nedstötta andarna.

Anteckningar, gjorda i Västra Göinge härad

i Skåne under våren 1889.¹

Ur Nordiska museets arkiv.

När vår Herre »rangerade»² de onda änglarna, nedstöttes en del af dem till jorden. De funnos i långt större antal än nu, ty dels har åskan gjort slut på en mängd, dels ha de egentliga trollen förlorat makten, sedan de miste Ljungby horn och pipa; dess utom har kristna läran liksom tagit gadden från alt sådant *tyale*.³ Men ingen må därför tro, att dylikt trask inte finnes nu för tiden. Jo, hvad det angår, så är här litet af hvarje i dessa bygder.

Samme karl, han Elna Pers morbror, som sköt efter häxan, stod en gång i skogen under en bok. Då kom en stor sugga — till skepnaden förstås — för att hos människan söka skydd mot tordönet. Men han förstod genast, hvad det var, och gick från trädet, och knapt en minut därefter slog åskan ned i trädet.

¹ Under en på Nordiska museets bekostnad företagen resa. Fortsättning å dessa anteckningar skall i en följande årsberättelse meddelas.

² Uttrycket fälles af en soldat.

³ *tyale*, spöken o. dyl.

Det är ej håller länge sedan, att en svart katt under ett åskväder kom sättande i vild fart från Ballingslöfs sjö och smet in i Petter Svens stuga. Folket där fick brådt med att jaga ut tyalet, och knapt kom det ut under bar himmel, förr än tordönan knäpte till det, och där syntes ej annat efter det än litet *fra*.¹

Rå finnes i hvart enda hus på hela jorden, men somliga af dem äro goda, andra kinkiga att komma till rätta med. Liljas kvinna hade ofta otur med att gå dem i vägen och blef då alltid så brådsjuk, att det såg ut, som om döden satt henne på läpparna. Men så kom hon äntligen på det rådet att bära en *sisare*² i fickan; sedan råkade hon aldrig mer ut för *ohell*.³

När Hans Ek, som nu är torpare under baron Anders, tjänste på kungsgården, fans där fullt med rå i stallet. Om nätterna hörde han och stalldrängen, hur de ryktade hästarna och gingo på, som om de varit lejda, och ibland blef stalldrängen så förargad öfver deras buller, att han kastade strigel och borste ut till dem och ropade: »Rykta bra!» Hästarna trufdes och voro så blanka, att det var en lust åt; men ett år utbröt där sjukdom bland dem, och då hördes aldrig råna till.

Sådana nedstötta som älfven, bäckhästen och de underjordiska hafva sina utgångar vid älfvar och annat rinnande vatten. Bäckhästen får en ofta se här i trakterna, och gamle Pugens⁴ släktingar försäkra, att Pugen på sin tid fångat honom och knapt begagnade någon annan häst för att bruka sin jord. Men så lånte Pugen ut honom till en nabo, och fastän denne fick besked om, att hästen hvarken skulle ha foder eller vatten, så tyckte dock mannen, att det var synd om kreaturet, tog betset ur hästens mun och — väck var han.

Skogsfrun är rent farlig ännu till att förvillia folk och locka karlar i skogarna. Mångfaldiga människor både se och höra henne

¹ *fra*, fradga.

² *sisare*, liten sax.

³ *ohell*, missöde.

⁴ En berömd klok.

skratta eller donas, som om hon vräkte ett helt lass sten från en vagn. Hon förvillar både män, kvinnor och barn. Sven i Sandby talar själf om, att han nästan en hel natt fick ränna rundt för hennes skull; men så äntligen hittade han på att vända ut och in på sin ena ficka, och så kom han genast på rätt väg. Många yngre karlar bli rent fördärfvade af henne. Det är ju allmänt känt, att Jöns i Skogstorpet lät locka sig af henne och fans nästan halfdöd bakom ett stengärde och kunde blott säga: »Ett fruntimmer» — så man fick reda på *hvem*, som där varit framme. När hon har lyckats i sin elakhet, skrattar hon, så det skallar i skogen. En gång fick hon sin vilja med en dräng, men han visste, hvem det granna fruntimret var, och när hon hänskrek: »Säg du, att jag narrade kristet blod!» — svarade drängen: »Säg du, att jag narrade djäfvulen!» Hon förmädde då ej göra honom någon skada. Men det har händt, att kolare och tjärbrännare slängt eld på henne, när hon varit för närgången, samt inbillat henne, att deras namn var Själ. Då har hon ropat på sin man och sagt, att hon blifvit bränd. Han har skrikit till baka och frågat: »Af hvem?» — »Af Själ.» — »Själ göra, själf ha», får hon till svar, ty mannen hennes tror, att hon gjort det själf.

Har man det så stäldt, att man kan köra med en hingst eller man rider på en sådan, är man säker för alt slags tyale.

Trollen ha varit farliga förr till att göra förtret, men nu höras de mera sällan till, sedan hornet och pipan togos från dem. Men innan det skedde, var det knapt till att lefva här för tockna. Då var där tre drängar, som påtogo sig att en julafton ta hvar sin häst och rida, den ene till Maglesten, den andre till Skräfve kvarn och den tredje till en kyrka och ta lakanet från Store Ture, en gast, som höll till där. Hur det gick med den förste, veta alla, men den andre gjorde också *hass*¹ på trollen i kvarnen. Denne dräng lånade en tam björn, som han band i stugan. När nu trollen kommo för att hålla jul där, trodde de, att björnen var en katt och samlades

¹ *hass*, slut.

frimodigt. Men när stugan var full af troll, tussade drängen björnen på dem, och han gjorde snart rent hus. Senare hände det flere gånger, att trollen frågade folk, om kissamor i kvarnen lefde än, och då svarades alltid: »Ja, och hon har fått fem ungar, som äro ännu starkare än hon själf.» Och så har där varit fred för troll i kvarnen sedan.

Den tredje drängen, som utan vidare gaf sig i kast med gästen¹ fick ingen ting för sitt besvär, ty väl nappade han lakanet från Store Ture, men denne satte efter drängen, så han måste rädda sig uppe i kyrktornet. Dit upp kunde visserligen icke gästen komma, men han hoppade rakt uppåt muren, så drängen tyckte det vara klokast att slänga ned liklakanet och var nöjd, om han kom hem med lifvet i behåll.

I Hälleberg, Sandby socken, var förr godt om troll, som höllo sig framme vid Sandby kungsgård. Så snart middagsklockan ringde, krängde trollen sina osynlighetshättor på sig och sprungo dit för att äta middag. En dräng, som plöjde vid Hälleberg, upptäckte det en middag, då trollen skreko efter sina hättor. Han skrek efter en, den han också fick i brådskan, och så kunde han se orsaken till, att folket aldrig blef mättadt där på gården. Trollen togo maten.

Trollen äro också stygga till att byta bort barn samt taga *hedna*² hustrur in i bärg och backar. Nu, sedan det blifvit nymodigt, att hustrur ej gå »i kyrke», skydda de sig med stål och annat, liksom också barnen, fast de yngre barnmorskorna slå knyck på nacken därvid. En hustru i Vidtsköffe blef tagen af ett troll, som visade sig för henne med en hel krans täljknifvar, hängande kring halsen. Trollet drog af med henne in i en kulle, som nu heter Annebacke efter henne, men ingen visste på länge, hvar hon blifvit af. Efter någon tid skulle hennes man gifta om sig, och då kom Anna hem och bad, att mannen måtte rädda henne från trollen genom att binda henne med sitt strumpeband, och då hon märkte, att han ej mera

¹ Andra sade, att han skulle rädda byns tjur från gästen, men sägnen är fragmentarisk, och har blott värde, emedan man kan se, att flere sägner hört samman med Ljungby horn och pipa.

² *hedna*, ej kyrktagna.

brydde sig om henne, lofvade hon att föda sig själf, bara han nu knöt sitt strumpeband kring henne, ty hos trollen fick hon stå och mala. Men han lät ej beveka sig, utan Anna måste gå till baka till trollen, och stundom kunde man höra, hur hon sjöng salmer nere i backen.

På ett annat ställe hade barnet blifvit bortbytt, och trollungen låg i vaggan i hela aderton år utan att växa, hur mycket han åt, och tala ville han håller inte. Då hittades där på råd. En gris slaktades, flåddes, och i hela skinnet östes blodet. Bytingen låg där och glodde tyst, till han såg korfven färdig; då kunde han inte tåla längre, utan sade: »Nu är jag en så gammal knagge, har liggat i så mången vagge, men aldrig såg jag sådan *pölse*¹. Därmed hade han förrådt sig och måste bort.

I en by lefde alla bönderna, utom en, i god grannsämja med trollen, så att dessa ofta fingo låna, hvad de önskade, och alltid buro de ordentligt hem det lånta. Den ogene bondens hustru hade jämt den oturen att spilla af de födoämnen, hon handterade. Mannen förbannade i sin vrede hvar nypa mjöl och hvarje droppe mjölk och dricka, som kom på marken. Därigenom fingo trollen makt att ta allt det, som spildes, och därmed blef inte trefnaden i bondens hus större. Då kom han en dag, när han varit i skogen för att hemta vidjor till band, att gå förbi trollbärgen, där han hörde en trollkvinna tysta sitt gråtande barn genom att lofva det all bondens sköna morgonmjölk, som hans hustru skulle spilla ut. När han kom hem, hade hustrun redan råkat slå ut mjölken och var rädd för mannens förbannelser; men han tog då till att välsigna allt, som spildes, och därmed hade trollen förlorat makten öfver det. Sedan gick han ut för att hugga till sina vidjeband och högg sig därvid i ankeln. Då hörde han trollen ropa: »Vill inte du låta vört och mjölk spilla, så skall ditt blod rinna!» Mannen fortfor dock att välsigna, men han höll sedermera grannsämja med trollen, så att de hos honom fingo låna både dricka och bryggkittel, liksom hos det öfriga byfolket.

¹ *pölse*, korf.

I Villands härad är ett stort åkerfält, där de närmast boende trollen under många år gjorde det styfvaste skördearbetet. Åkerns egare behöfde blott lägga ut en tunna öl vid renen, då han önskade få säden af rot, och andra morgonen stod den nog så ordentligt i skylar. Men så fick egendomen en husbonde, som ville se trollen arbeta — andra mena dock, att han gaf dem dåligt öl — och sedan fick bonden själf skörda fältet utan trollens hjälp.

Hin och hans lefverne är det bäst att ej forska efter. En målare hade målat hin och helvetet i en kyrka, men den lede blef så ilsken öfver, att folk skulle få se, hur han hade det, att, då målaren skulle resa från orten, körde han ner sig med hustru och barn i en liten usel vattenpöl. Det stälde den lede om.

EVA VIGSTRÖM.

